

Inleiding: levensverhalen

Levensverhalen als sociaal verschijnsel

Sinds mensenheugenis vertellen mensen elkaar verhalen, over anderen en over zichzelf, over hun eigen leven. En sinds mensenheugenis houden mensen ervan om naar die verhalen te luisteren, omdat ze ervan leren hoe mensen elders en vroeger leefden, of juist omdat ze veel herkennen in de verhalen die ze horen. De verhalen die mensen over hun leven vertellen kunnen een verschillend doel dienen, afhankelijk van het publiek tot wie ze zich richten. Ook de levensfase waarin de verteller verkeert is van belang: het verhaal van jonge mensen heeft, zou men kunnen zeggen, meer het karakter van een levensontwerp, het verhaal van volwassenen dat van een levensverhaal, en bij oude mensen zou men van een levensgeschiedenis kunnen spreken.

Mensen zijn voortdurend bezig met het vormen van verhalen over zichzelf, en dat doen ze in interactie met anderen; het is geen geïsoleerde autonome activiteit. Welke verhalen mensen vertellen hangt af van de context waarin ze zich bevinden, de context van de gesprekspartner, maar ook – ruimer gezien – de context van de culturele verhalen, de *cultural narratives* die in een bepaalde tijd in omloop zijn. Deze ordenen het bestaan, en kunnen helpen om betekenis te geven aan eigen ervaringen en lotgevallen.

Bij het vormen en duiden van levensverhalen is de vraag van belang wie wat vertelt aan wie, wanneer en waarom. De elementen die mensen naar voren halen, de manier waarop ze zichzelf presenteren, wat voor idee ze hebben van dat zelf, welk belang ze hebben bij welk verhaal: dat hangt af van de tijd waarin ze leven, de groep waartoe ze behoren, het publiek waarop ze zich richten. Het verhaal dat gevormd wordt in samenspraak met een psychotherapeut is een ander dan het verhaal dat verteld wordt aan de familie. En dit kan weer belangrijk verschillen van het verhaal dat met een advocaat wordt geconstrueerd.

De vraag hierbij is steeds welk beeld mensen met hun verhalen van zichzelf tegenover wie willen scheppen. Mensen kunnen zich bedienen van standaardverhalen die in een bepaalde tijd voor een bepaalde groep voorhanden zijn en dienst doen om een bepaald doel te bereiken. Soms zelfs te koop zijn: zo zijn

er verhalen te koop voor illegale vreemdelingen die een verblijfsvergunning willen krijgen. Of de verhalen kunnen 'eigener' zijn, 'persoonlijker', tegen het standaardverhaal ingaan. Zo was het verhaal van 'de gelukkige huisvrouw' in feministische kring in de jaren zeventig een tegendraads verhaal geworden, dat botste met een nieuw verhaal van de progressieve vrouw die buitenshuis wilde werken. Mensen kunnen zich ook bedienen van elementen uit verschillende vigerende verhalen, er kunnen discrepanties tussen bestaan, standaardverhalen kunnen na een tijdje niet meer voldoen. Hier toont zich het scheppend vermogen van mensen: verhalen veranderen in de loop van het leven, worden herschreven vanuit het gezichtspunt van het moment. Mensen voegen zich naar wat ze kwijt kunnen: verhalen ontwikkelen zich niet als er geen ruimte voor bestaat. Dat geldt op individueel niveau, maar ook in groter verband. Veel verhalen over de oorlog 'ontstonden' pas in de jaren zestig; daarvoor was er nauwelijks belangstelling voor, zozeer was men gericht op opbouw en herstel.

Verhalen liggen dus niet vast, ontwikkelen zich, komen tot bloei en kunnen weer verdwijnen; ze bestaan uit boventonen en ondertonen, hoofdtonen en bijtonen, die gaandeweg van plaats en klank kunnen veranderen. Psychotherapeuten hebben een ontwikkeld oor voor verhalen van mensen, voor de dingen die onverteld blijven, voor discrepanties in toon en inhoud, en ze proberen het verhaal van patiënten 'eigener' te maken, duidelijker te krijgen wat de verteller (de patiënt of cliënt) zelf wil en niet verwacht of geacht wordt te willen. Maar dit doel denken ze vooral te kunnen bereiken bij mensen die een bepaalde opvatting hebben over hun leven en hun eigen aandeel in de loop der dingen. Zo moeten mensen die zich aanmelden voor een psychotherapeutische behandeling op een bepaalde manier hun levensverhaal vertellen. Hierin moeten zij elementen naar voren halen waar de beroepsgroep wat mee kan, die passen in de professionele opvatting over wie en wat te behandelen is, en in het heersende verhaal over het opgroeien in deze cultuur en waar het vast kan lopen (De Swaan e.a. 1979).

Om een eigen verhaal te ontwikkelen, over een ik en een zelf die iets wil en doet en geen speelbal is van externe krachten, moet men zich hier dus – paradoxaal genoeg – eerst bedienen van een verhaal met standaardelementen. Mensen die stemmen horen, worden niet voor een psychotherapeutische behandeling aangenomen. Dat zijn gevallen voor de echte psychiatrie, omdat stemmen horen geldt als een symptoom van waanzin (psychose, schizofrenie). In het artikel van Nijhof komen mensen aan het woord die stemmen horen maar zij vertellen vooral over de voordelen hiervan, tegen de achtergrond van de heersende *cultural narrative* dat stemmen horen een teken van gekte is.

Een voorbeeld van een verhaal dat eind jaren tachtig sterk is opgekomen is het incestverhaal. De ontdekking dat incest op veel grotere schaal voorkomt dan voorheen gedacht werd, heeft veel mensen ertoe gebracht om naar buiten te komen met incestervaringen. Het was een erkend verhaal geworden, dat ook inspireerde om ander persoonlijk leed, ongeluk en onbehagen in dit vat te gieten. Het is duidelijk dat ook bij deze incestverhalen de context van belang is: de familiale context, de context van therapeut of politie tegen wie men zich uitspreekt, en de context van de samenleving waarin al dan niet waarde en geloof wordt gehecht aan dit type verhalen.

Het belang van de context is niet alleen groot bij de vorming van levensverhalen, maar ook bij de interpretatie ervan. Levensverhalen zijn ook object van onderzoek, in verschillende vakgebieden, belicht op uiteenlopende wijzen.

Levensverhalen als object van onderzoek

Biografieën behoren van oudsher tot het domein van de geschiedenis en de literatuur. Historici gebruiken levensverhalen om inzicht te geven in het verleden. In hun poging om een zo volledig mogelijk beeld van vroeger te schetsen, bedienen zij zich van levensverhalen – mondeling en schriftelijk – als aanvulling op documenten die zij in archieven opdiepen. Terwijl zij vaak gericht zijn op de levens van Grote Mannen, neemt *oral history* het op voor gewone mensen en probeert de *view from below* voor het voetlicht te brengen door levensverhalen te verzamelen van arbeiders, migranten, en vrouwen – kortom van al degenen die geen plaats in de traditionele geschiedschrijving genieten.¹

1 Onder feministische historici neemt biografisch onderzoek een vooraanstaande plaats in. Nadat ze zich eerst voornamelijk richtten op vrouwen als groep, is er de laatste tijd veel belangstelling ontstaan voor individuele levens. Enkele titels: Marjan Schwegman, *Maria Montessori, 1870-1952: Kind van haar tijd, vrouw van de wereld*. Amsterdam: AUP, 1999; Natalie Zemon Davis, *Women on the margins: three seventeenth century lives*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1995; Els Kloek e.a. (red.) *Vrouwen en kunst in de republiek: een overzicht*, Hilversum: Verloren, 1998; Maria Grever, *Strijd tegen de stilte: Johanna Naber (1859-1941) en de vrouwenstem in geschiedenis*, Hilversum: Verloren, 1994; Barbara Henkes, *Heimat in Holland. Duitse dienstmeisjes 1920-1950*. Amsterdam: Babylon de Geus, 1995. Ook bestaan er plannen voor een digitaal lexicon van vrouwen in de Nederlandse geschiedenis (Kloek & Schwegman).

Bij literatuurwetenschappers genieten biografieën ook belangstelling, maar niet als bron van ware gebeurtenissen, maar als ‘fictie’, als *narratives* die volgens heersende culturele conventies geconstrueerd worden. Net als andere literaire teksten moeten levensverhalen ‘gelezen’ of geïnterpreteerd worden. Het zijn teksten die hun waarde niet ontleen aan hun ‘objectieve waarheid’, maar aan hun schoonheid en zeggingskracht.

In de sociologie is de belangstelling voor levensverhalen van recentere datum. De eerste poging om levensverhalen voor sociologische vraagstukken te gebruiken is de bekende studie van Thomas en Znaniecki, *The Polish Peasant in Europe and America* (1918-1920). De door hen gehanteerde biografische methode werd populair bij onderzoekers van de ‘Chicago School’, die levensverhalen gebruikten in hun veldwerk bij arme, gemarginaliseerde of ‘deviante’ groepen in de Amerikaanse samenleving. Voor de sociologen van de Chicago School gaven levensverhalen bij uitstek inzicht in processen van sociale desorganisatie in grootstedelijke omgevingen. Zo kregen mensen die anders aan de aandacht van sociologen zouden ontsnappen, de mogelijkheid om hun verhaal te vertellen; zij kregen eindelijk een ‘stem’.² De studies van de Chicago School appelleren met hun levendige beschrijvingen van scharrelaars, daklozen, hoeren en drugshandelaars nog steeds aan de *sociological imagination* en dienden voor vele sociologen als voorbeeld.

Biografisch onderzoek werd echter pas als eigen methode erkend in de jaren tachtig toen de Franse socioloog Daniel Bertaux het gebruik van biografieën als een speciale onderzoeksrichting in de sociologie voorstelde (zie de door hem geredigeerde bundel *Biography & Society*, 1981). Bertaux is socioloog geworden in het tijdperk van het Parsoniaanse structureel-functionalisme, waarin het onderzoek sterk kwantitatief gericht was. Als kritisch geluid vormden de marxistisch georiënteerde sociologen een alternatief, maar zij waren – net als de Parsoniaanse *mainstream* sociologen – deterministisch in hun analyse van macrostructuren en brede sociale processen, waarbij de subjectiviteit van het individu gauw uit het beeld verdween. Volgens Bertaux bood biografisch onderzoek een oplossing door de ervaringen van mensen aan sociale structuren te verbinden. Bovendien lieten levensverhalen zien hoe mensen – soms op een heel doortastende en vindingrijke manier – vorm wisten te geven aan hun

2 Het onderzoeksprogramma van de Chicago School combineerde biografisch onderzoek met stadsetnografieën en een kwantitatieve, sociaal-ecologische benadering. Voor biografisch onderzoekers zijn nog steeds Anderson (1923), Shaw (1930) en Cressey (herdrukt in 1983) een inspiratiebron.

levens. Zelfs onder beperkende en moeilijke omstandigheden als armoede, onderdrukking, of grote sociale omwentelingen (oorlogen of revoluties), bleek uit biografisch onderzoek dat mensen altijd *agents* zijn. Door de uitgesloten en uitgestoten hun verhaal te laten vertellen, konden biografische onderzoekers de gangbare – en de kritische – sociologie een ‘menselijk gezicht’ geven.³

Met zijn opvatting over biografisch onderzoek sloot Bertaux aan bij de historici voor wie het realisme het gangbare paradigma was. Het doel van biografisch onderzoek was uiteindelijk om een vollediger beeld van de werkelijkheid te krijgen. Door verhalen te verzamelen die anders voor de sociologie verloren waren gegaan, kon biografisch onderzoek zijn steentje bijdragen aan een meer ‘feitelijke’ of realistische sociologie. Bertaux, die zelf in positivistische onderzoeksmethoden geschoold was, was falikant tegen het gebruik van *cases*.⁴ Hij betoogde dat biografisch onderzoekers steeds een grote hoeveelheid aan verhalen moesten afnemen om systematische patronen in de ervaringen en omstandigheden van informanten zichtbaar te kunnen maken en op die manier een ‘betere sociologie’ te bereiken – een sociologie die in de zin van C. Wright Mills (1959) levensverhalen, een structurele analyse van de samenleving, en aandacht voor historische regelmatigheden en veranderingen met elkaar wist te verbinden.

Terwijl Bertaux c.s. een sociologisch accent gaven aan het historisch realisme en het opgraven van feiten, stond biografisch onderzoek voor andere sociologen in het teken van het sociaal-constructivisme. Aanhangers van het symbolisch interactionisme, de ethnomethodologie of verwante richtingen in de interpretatieve sociologie, omhelsden levensverhalen als een onderzoeksmethode die bij uitstek geschikt was om te laten zien hoe individuen hun sociale werelden construeerden en interpreteerden.⁵ Levensverhalen waren voor constructivistische sociologen geen bron van de waarheid, zij gaven geen inzicht in wat ‘werkelijk gebeurd is’, noch in de ‘echte’ ervaringen van mensen. Levensverhalen waren sociale constructies, of zoals Harvey Sacks (1974) schreef, het ‘jasje’ waarin individuele ervaringen worden gestoken. Verhalen geven

3 Zie Bertaux (red.) 1981 voor enkele fraaie voorbeelden.

4 De zogenaamde ‘German School’ moest Bertaux’s woede ook ontgelden. Zij zouden lijden aan een idealistische benadering die weinig oog voor de sociale werkelijkheid had en een overmatige belangstelling voor de *single case* die onnodig ingewikkelde analysemethoden vereisten. Zie Apizsch & Inowlocki (2000).

5 Er is inmiddels een rijk corpus aan biografisch onderzoek vanuit een constructivistisch perspectief. Een goede kennismaking biedt ‘The Narrative Study of Lives’-series van Ruthellen Josselson en Amia Lieblich die door Sage uitgegeven wordt.

nooit een preciese weerspiegeling van de werkelijkheid, maar worden steeds onder specifieke omstandigheden geproduceerd. Het is de taak van de socioloog om deze omstandigheden te doorgronden en te laten zien hoe en waarom levensverhalen een bepaalde vorm krijgen.

De 'postmoderne wending' in de sociologie ging nog een stap verder dan het sociaal-constructivisme van Sacks en anderen. De nadruk op hoe mensen de sociale werkelijkheid interpreteren door middel van levensverhalen verschoof naar een belangstelling voor de geïnterpreteerde wereld op zichzelf. Geïnspireerd door Foucault, vatten postmodernistische sociologen levensverhalen op als discursieve constructies die in een specifieke historische, sociale of institutionele context ingebed zijn. Mensen geven betekenis aan hun leven door een selectie uit de voor hun beschikbare *cultural narratives* te maken. *Cultural narratives* worden door individuele levensverhalen ook gereproduceerd.⁶

Anders dan de realistische stroming, zijn postmoderne biografische onderzoekers minder geïnteresseerd in volledigheid, laat staan de (essentialistische) 'stem' van de onderdrukten, maar in zelf-kritische en reflexieve sociologie – een sociologie die bereid is niet alleen de verhalen van mensen te onderzoeken maar ook de verhalen die een cultuur, inclusief de wetenschap, over zichzelf vertelt.

Enkele jaren geleden ontstond een verhit debat onder internationale wetenschappers op het gebied van biografisch onderzoek. Inzet van het debat waren de voor- en nadelen van realisme versus constructivisme als paradigma voor biografisch onderzoek.⁷ Het debat begon toen de jonge Belgische socioloog Thierry Kochuyt een opiniestuk schreef voor de nieuwsbrief van het Research Committee Biography & Society van de International Sociological Association waarin hij de realistische opvatting dat levensverhalen een bron van waarheid zijn, betichtte van theoretische naïviteit, ouderwetsheid en 'empirische illusie' (Kochuyt 1995). Volgens Kochuyt waren biografische onderzoekers onvermijdelijk betrokken bij een wederzijds proces van interpretatie, waarbij hun informanten eerder 'onderaannemers' waren, die een eerste poging tot betekenisgeving gaven, waarop het biografisch onderzoek voortborduurde. Levensverhalen zijn vergelijkbaar met literatuur – fictieve teksten – die als subjectieve constructies en niet als de werkelijkheid moeten worden opgevat.

6 Zie Nijhof 2000 voor een goede omschrijving van deze richting in biografisch onderzoek.

7 Bij de siswo-werkgroep Biografie & Identiteit worden zulke discussies ook regelmatig gevoerd.

Hoewel Kochuyts kritiek nog vrij bescheiden was, laaide de discussie tussen de Realisten en de Constructivisten hoog op met als apotheose een regelrecht gladiatorengevecht op het wereldcongres voor sociologie in Montreal in 1998. Niemand minder dan de vermaarde Daniel Bertaux brandmerkte Kochuyt als ahistorisch, apolitek, en, vooral, 'trendy'. Volgens hem had deze jonge Belg biografisch onderzoek niet goed begrepen en bracht hij met zijn postmoderne misvattingen de hele sociologie in gevaar. Bertaux wees biografisch onderzoekers op hun verantwoordelijkheid om hun informanten het 'laatste woord' over hun levens te geven – levens waarvan de meeste sociologen geen enkele weet hadden. Zulke levensverhalen als 'fictie' te bestempelen, kwam neer op regelrechte ketterij en betekende een doodvonnis voor de kwalitatieve sociologie (Bertaux 1996).

Dit debat met zijn fel-verdedigde posities en gepassioneerde tegenargumenten suggereert dat het onderscheid tussen realisme en constructivisme fundamenteel is voor biografisch onderzoek. Het blijkt echter dat de meeste biografisch onderzoekers zichzelf niet definitief aan de ene of aan de andere kant van deze epistemologische scheidslijn plaatsen. Een analyse van het debat laat zien dat de meeste biografisch onderzoekers positie kiezen al naar gelang van de argumenten die zij op dat moment denken nodig te hebben om hun werk voor een kritisch publiek te kunnen verdedigen (zie Davis 1997). Zo ligt een constructivistisch standpunt voor de hand als het publiek tot de positivistische mainstream behoort of tot de deterministisch-gestemde sociologen die te weinig oog hebben voor agency of de onvoorspelbaarheid van het alledaagse levens van mensen. Een realistisch standpunt daarentegen ligt voor de hand als de kritiek uit de postmodernistische hoek komt. De postmoderne scepsis tegen 'ervaringen' als relevante categorie van analyse en tegen (narratieve) pogingen om coherente identiteiten in levensverhalen te ontwikkelen staat op gespannen voet met veel biografisch onderzoek. In de praktijk gaat het dus meer om de meest geschikte manier om biografische verschijnselen te beschrijven en te verklaren, dan om het innemen van een absoluut standpunt inzake realisme of constructivisme. Kortom: wat in theorie als fundamentele keuze tussen realisme en constructivisme is voorgesteld, wordt in de praktijk veelal behendig uit de weg gegaan.

(Meer)waarde van biografisch onderzoek

Ondanks alle theoretische en methodologische verschillen, heeft biografisch onderzoek duidelijke kenmerken, waarin het zich onderscheidt van positivistische

sche en postmodernistische sociologie. Het zijn deze kenmerken die maken dat biografisch onderzoek niet alleen bevredigend is voor de onderzoeker, maar ook politiek relevant en wetenschappelijk vruchtbaar is. Kortom: een goede en interessante vorm van sociologisch onderzoek.

Als onderzoekers naar hun voorkeur voor biografisch onderzoek als methode gevraagd worden, zeggen zij vaak allereerst dat het 'gewoon leuk' is of zelfs het 'leukste onderzoek dat er is'. Biografisch onderzoek begint meestal met een persoonlijke noot – de onderzoeker wordt geconfronteerd met een leven of levens die bewondering, fascinatie of afkeer opwekken of op een bepaalde manier raadselachtig zijn. De methode zelf maakt persoonlijke betrokkenheid haast onvermijdelijk. Hoe kun je naar het levensverhaal van iemand met alle *ups* en *downs* luisteren zonder emotioneel geraakt te worden of bij tijd en wijle aan de eigen biografie te denken? Levensverhalen nodigen uit tot reflectie op het eigen leven. Hoewel biografisch onderzoek niet altijd de gemakkelijkste of de snelste manier is om onderzoek te doen, kan het persoonlijk verrijkend en bevredigend zijn. Voor wie zich eenmaal op het pad van biografisch onderzoek heeft begeven, is er geen weg terug. Surveyonderzoek met zijn gestructureerde vragenlijsten en statische bewerkingen lijkt dan hopeloos saai en oppervlakkig.

Biografisch onderzoek in de sociale wetenschappen neigt ertoe een kritisch perspectief te hanteren. Terwijl autobiografieën en biografieën meestal het relaas bevatten van de geslaagden en succesvollen – soms in de heroïsche variant dat het na veel strijd en ontbering toch gelukt is de vijand van binnen en buiten te temmen en te overwinnen – kiest sociologisch onderzoek naar levensverhalen bij voorkeur de *view from below* met de focus gericht op de *underdog*, de gemarginaliseerden en de sociaal buitengesloten. Maar ook als de levensgeschiedenissen van de machtigen worden bestudeerd, gebeurt dat meestal met een kritische agenda. Het is daarom niet verbazingwekkend dat biografisch onderzoek populair is geworden binnen kritische disciplines, zoals genderstudies, etnische en migratiestudies, als ook binnen de criminologie en het Holocaust-onderzoek. Voor veel sociaal-wetenschappelijke onderzoekers, zoals duidelijk wordt in de artikelen in dit nummer, zijn levensverhalen een manier om reflectie en aandacht voor de eigen positie te combineren met empirische aandacht voor de details van het dagelijks leven van mensen.

Biografisch onderzoek geeft, meer dan bij de gebruikelijke empirische sociologie het geval is, ruimte aan de rijkdom van de gegevens, de meerstemmigheid in verhalen, de boven- en ondertonen, de officiële versies en de meer ondergrondse en aan de spanningen tussen verschillende verhalen. De bijdragen van Anna Aalten, Marjo Buitelaar en Christien Brinkgreve zijn hier voorbeelden van. Het geeft ruimte aan de meervoudigheid en gelaagdheid in

de levens van mensen, aan de ambiguïteiten die kunnen bestaan. Er is binnen dit soort onderzoek meer aandacht voor de complexiteit van de identiteit van mensen, een groter besef dat deze dynamisch is, meervoudig en contextueel bepaald; de bijdrage van Halleh Ghorashi laat dit duidelijk zien. Er wordt recht gedaan aan het verhaal dat mensen zelf willen vertellen, wat een respectvolle manier van onderzoek is, met aandacht voor de enorme hoeveelheid 'werk' die het soms kost om een samenhangend geheel te maken uit de fragmenten van iemands leven. In dit opzicht heeft biografisch onderzoek raakvlakken met de psychoanalyse: ruimte voor het onvertelde, voor wat zich tussen de regels afspeelt, het belang van lijnen en coherentie in de biografische fragmenten.

Een van de kwaliteiten van biografisch onderzoek is de uitdrukkelijke erkenning van betrokkenheid van de onderzoeker bij zijn of haar onderwerp. Biografische onderzoekers zijn gewend om hun wetenschappelijke uitgangspunten, preoccupaties en achtergronden expliciet te maken en na te denken over welke rol deze spelen in het onderzoek. Liz Stanley (1990) spreekt van een onvermijdelijke vermenging van biografie en autobiografie in biografisch onderzoek die echter tot een *accountability* kan leiden die in de sociologische *mainstream* vaak ver te zoeken is. Dit wordt uitgewerkt in de bijdragen van Halleh Ghorashi en van Kathy Davis en Helma Lutz. Betrokkenheid wordt in biografisch onderzoek niet als een belemmering gezien waarvan men zich zou moeten bevrijden, maar als belangrijk analytische hulpbron waaruit ideeën en vermoedens kunnen worden geput die onmisbaar zijn om genuanceerde analyses te kunnen maken.*

Betrokkenheid kent vele gedaanten; we vinden betrokkenheid onder meer in de relatie bij de onderzochte persoon of personen tussen hun positie en hun werk, tussen het leven en de leer, zoals de bijdragen van Kathy Davis en Helma Lutz en van Christien Brinkgreve laten zien. Maar ook kan er een betrokkenheid bestaan, zoals we hierboven stelden, van de biografisch onderzoeker bij de mensen die hij of zij onderzoekt en bij hun werk. Deze verschillende vormen en gedaanten van betrokkenheid moeten erkend worden, en gebruikt om het inzicht te verdiepen. De dubbelslag van de betrokkenheid, mits erkend en gereflecteerd, kan een bron zijn van nieuwe kennis. Onze stelling is dat biografie er altijd toe doet, in het werk van mensen, in hun wetenschappelijk werk, in de verhalen die ze vertellen. Dit geldt ook voor de verhalen die als objectief te

8 Vergelijk hier de positie en rol van de psychoanalyticus die niet neutraal luistert en objectief registreert, maar zijn eigen reacties op en associaties bij het relaas van de patiënt gebruikt in zijn psychoanalytisch werk (tegenoverdracht).

boek staan, de objectief gedachte wetenschappelijke verhalen over mensen en samenlevingen.

Slot

Sociale wetenschappers en historici werken in een bepaalde tijd en binnen een sociale kring, waarin bepaalde *cultural narratives* in omloop zijn over wetenschap en methode. Zo bestaat het 'objectiviteitsverhaal': het verlichtingsideaal van accumulerende kennis, of alternatieve verhalen zoals in de feministische wetenschap ontwikkeld zijn, waarin je juist niet onpartijdig mag zijn, maar de nadruk moet leggen op de beperktheid en gesitueerdheid van kennis. Maar die gesitueerdheid geldt ook de biografische verbinding tussen het leven en de leer, tussen biografie en bibliografie. Dit toont zich in de affiniteit van auteurs voor bepaalde thema's, en voor de manier waarop ze deze behandelen (zie bijvoorbeeld Mitzman over Max Weber in *The Iron Cage*).

Een levensverhaal is vanzelfsprekend geen objectief verhaal over objectieve gebeurtenissen. Het is altijd een constructie, maar dat betekent niet dat het fictie is. Wel zijn er vele variaties mogelijk van verdicthting en feitelijke precisie. Als postmodernisten beweren dat een levensverhaal niet anders is dan fictie, dan doen zij geen recht aan de redenen waarom mensen verhalen over hun leven vertellen. Levensverhalen, hoezeer ook geconstrueerd, hebben altijd betrekking op 'echte' gebeurtenissen. En – misschien nog belangrijker – mensen vertellen verhalen over hun leven 'alsof' zij waar zijn (zie Kearney 2002). Dit is het kenmerk van het 'genre', en vormt het onderscheid tussen biografie en fictie. Maar misschien is het belangrijkste dat mensen die hun levensverhalen vertellen verwachten van hun publiek dat zij geloofd worden. Zij willen dat hun verhalen als 'waar' erkend worden – dit is de *raison d'être* van het levensverhaal.

De artikelen in deze bundel zijn uitwerkingen en illustraties van het hier uiteengezette perspectief, waarin getracht wordt de scylla van het naïef realisme en de charybdis van het doorgeschoten constructivisme te overstijgen.

Er is nog een andere tegenstelling die op de achtergrond meespeelt: die tussen determinisme en voluntarisme. Biografisch onderzoek laat zien hoe maatschappelijke structuren doorwerken in individuele levens en hoe individuen vorm geven aan hun leven binnen de omstandigheden waarin zij verkeren. Dat betekent oog voor onvoorspelbaarheid en de grote variëteit in levens en levensverhalen.

Hierin ligt ons inziens ook het grote belang van biografisch onderzoek, zowel op empirisch als theoretisch niveau. In het besef van de differentiatie in levens en levensverhalen, de gelaagdheid in die verhalen, de manier waarop mensen vorm geven aan hun leven (*agency*) en de verschillen die hierin bestaan, maar ook in de manier waarop tegenstellingen als tussen realisme en constructivisme en determinisme en voluntarisme overstegen worden.

Er bestaat in deze tijd grote belangstelling voor biografieën en autobiografieën, voor individuele levensverhalen en lotgevallen, kortom voor het genre van de egodocumenten (zie de bijdragen van Rudolf Dekker en Hugo Röling). Het valt niet moeilijk om te zien dat deze belangstelling past in deze geïndividualiseerde cultuur, waarin het zelf een belangrijke plaats inneemt: niet de groep maar het zelf, het ik, de persoonlijke ervaringen en emoties.

Dat maakt het des te onbegrijpelijker dat biografisch onderzoek in het veld van de academische wetenschap een marginale plaats inneemt, waardoor de complexiteit, de grilligheid en de variatie in mensenlevens onvoldoende onderwerp van wetenschappelijke reflectie is. Door de huidige gerichtheid op het grote getal en het gemiddelde verschaalt de kennis en verdwijnt het zicht op de rijkdom en veelvormigheid van individuele levens. Deze bundel biedt een vitaal tegengeluid.

Literatuur

- Anderson, Nels (1923) *The Hobo. The Sociology of Homeless Men*, Chicago: University of Chicago Press.
- Apitzsch, Ursula & Lena Inowlocki (2000) 'Biographical analysis: a 'German' school?', in Prue Champerlayne, Joanna Bornat & Tom Wengraf (eds.), *The Turn to Biographical Methods in Social Science*, pp. 53-70, London & New York: Routledge.
- Bertaux, Daniel (ed.) (1981) *Biography and Society. The Life-History Approach*, London & Beverly Hills: Sage.
- Bertaux, Daniel (1996) 'A response to Kochuyt', *Newsletter Biography & Society*, pp. 2-6.
- Cressey, Paul G. (1983) 'The methodology of *The Taxi-Dance Hall*: an early account of Chicago ethnography from the 1920's', reprinted in *Urban Life*, 12 (April): 109-119.
- Davis, Kathy (1997) "'Imagined Communities'? Some reflections on biographical research', *Newsletter Biography & Society*, pp. 2-5.
- Josselson, Ruthellen & Amia Lieblich (eds.) (1993) *The Narrative Study of Lives*, Newbury Park & London: Sage.

- Kochuyt, Thierry (1995) 'Biographical and empiricist illusions: a reply to recent criticism', *Newsletter Biography & Society*, pp. 5-6.
- Mills, C. Wright (1959) *The Sociological Imagination*, New York: Oxford University Press.
- Mitzman, A. (1971) *The Iron Cage. An Historical Interpretation of Max Weber*, New York: Grosset and Dunlap.
- Nijhof, Gerhard (2000) *Levensverhalen. De methode van autobiografisch onderzoek in de sociologie*, Amsterdam: Boom.
- Sacks, Harvey (1974) 'On the analyzability of stories by children,' in Ralph Turner (ed.), *Ethnomethodology*, Middlesex: Penguin.
- Shaw, Clifford (1930) *The Jackroller. A Delinquent Boy's Own Story*, Chicago: University of Chicago Press.
- Swaan, Abram de e.a. (1979) *Het spreekuur als opgave*, Utrecht: het Spectrum.
- Thomas, William Isaac & Florian Znaniecki (1918-1920) *The Polish Peasant in Europe and America*, Vol. 1-2, Chicago: University of Chicago Press.